

Jari Lyytimäki ja Minna Kaljonen
Suomen ympäristökeskus

Ilmastovalinta lounasruokailussa

Ympäristömerkintöjen tahattomat vaikutukset

Ruokailu kuuluu asumisen ja liikkumisen ohella eniten ympäristövaikutuksia aiheuttaviin arkisen kulutuksen muotoihin. Ruoan ympäristövaikutusten vähentämisessä pääpaino on ollut alkutuotannossa, mutta viime vuosina myös ravinnon kulutus on noussut näkyvästi esiin. Tästä kielivät erilaiset kuluttajille suunnatut ympäristömerkinnät, luomumerkistä hiilijalanjälkiin.

Suomalaisessa ruokakulttuurissa työpaikkojen lounasruokailu on yksi tärkeä vaikuttamisen paikka. Suurilla työnantajilla on omien toimitilojensa yhteydessä työpaikkaruokaloita, joissa työntekijät ruokailevat päivittäin. Esimerkiksi Helsingissä sijaitsevan Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) Kukankeittäjä-ravintolassa lounastaa päivittäin valtaosa talon omasta väestä sekä vierailijoita lähistöltä. Ravintola otti alkuvuonna 2015 käyttöön lounaiden ilmastovaikutuksista kertovan ilmastovalintamerkinnän.

Merkinnän saa ruoka-annos, josta aiheutuvat kasvihuonekaasujen laskennalliset päästöt ovat vähintään neljänneksen pienempiä tavanomaiseen annokseen verrattuna. Lisäksi annoksen on oltava WWF:n kestävä kalastuksen kriteerien ja virallisten ravitsemussuosituksen mukainen. Merkintä perustuu Luonnonvarakeskuksen

Kuva: Minna Kaljonen

Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) Kуханkeittäjä-ravintolassa lounastaa päivittäin valtaosa talon omasta väestä sekä vierailijoita lähistöltä. Ravintola otti alkuvuonna 2015 käyttöön lounaiden ilmastovaikutuksista kertovan ilmastoalintamerkin.

laskelmiin ruoka-annosten raaka-aineista (Roininen ym. 2014).

Seurantatutkimus merkinnän vaikutuksista

Ympäristömerkintöjen avulla pyritään saamaan aikaan tiettyjä ennalta määriteltyjä vaikutuksia ihmisten käyttäytymiseen. Aina tämä ei ole helppoa. Joskus merkintöjen käyttö voi aiheuttaa jopa epätoivottuja vaikutuksia. Tällaisten vaikutusten ennakointi on tärkeä osa ympäristöviestintää.

Seurasimme ilmastoalintamerkin käyttöä ja sen vastaanottoa SYKEN henkilöstöruokalassa vajaan vuoden ajan (Kaljonen & Lyytimäki 2016). Seurannan tarkoituksena oli arvioida merkinnän vaikutusta ruokailijoiden lounasvalintaan ja ravintolakeittiön toimintaan. Selvityksen pohjalta arvioimme merkin toimivuutta ja

tunnistimme kehittämiskohteita.

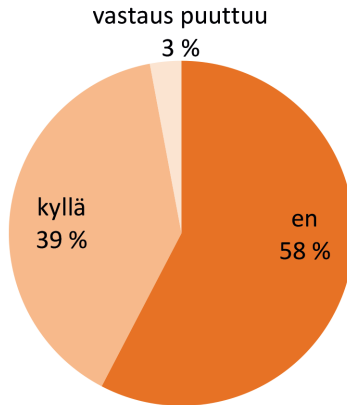
Selvitimme merkinnän käyttöä asiakaskyselyn ja ryhmähaastattelujen avulla. Tämän lisäksi keräsimme tietoja ravintolassa myydyistä annosmääristä ja havainnoimme asiakaskäyttäytymistä. Selvityksemme paljasti, että vaikka asiakkaat suhtautuivat merkintään myönteisesti, se ohjasi suhteellisen vähän heidän lounasvalintojaan (Kuva 1). Seuraavassa pohdimme ilmastomerkin liittyviä viestinnällisiä haasteita tarkemmin.

Merkinnän tahattomien vaikutusten haarukointia

Merkinnän käytöstä aiheutui monia tahattomia vaikutuksia. Näitä voidaan hahmottaa aiemman indikaattori- ja riskiviestinnän vaikutuksia jäsentävän luokittelun avulla (Taulukko 1). Ilmastoalinnan kohdalla

Otitko ilmastoalintamerkin huomioon tänään harkitessasi eri lounasvaihtoehtoja?

Kuva 1. Ilmastoalintamerkin huomiointi kyselypäivänä SYKEN henkilöstöravintolassa. Yhteensä vastaajia oli 170.

näistä vaikutuksista korostuivat turtuminen, sekavoituminen ja kertautuminen.

Turtuminen tarkoittaa merkinnän huomioarvon vähentymistä toistuvan käytön seurauksena. Ilmastoalinnan käyttöönotto herätti aluksi keskustelua. Ravintolan asiakkaita puhututti mitkä ruoat saavat ilmastoalintamerkin ja miksi. Huomioarvo kuitenkin laski ajan mittaan. Ilmastoalintamerkki sekoittui ja hukkuu muihin ruokalistoihin käytettyihin merkintöihin ja muuhun ruokalassa olevaan informaatioon. Merkki ikään kuin muuttui ”osaksi tapettia” eikä siihen enää kiinnitetty aktiivisesti huomiota.

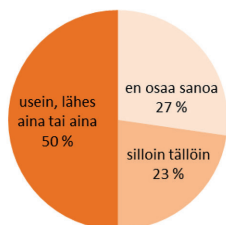
Sekavoituminen viittaa merkinnän aiheuttamaan epä tietoisuuteen. Asiakkaat mielsivät ilmastoalintamerkin nimen-

omaan ilmastovaikutusten kautta. Tämä on luonnollinen tulkinta, jota tukevat sekä merkinnän nimi että visuaalinen ilme. Sen sijaan raaka-ainepohjaiset kriteerit ja ravitsemuskriteerien sisällyttäminen merkintään sekoittivat merkin välittämää viestiä. Ne johtivat jopa arkijärjen vastaisiin merkintöihin, joiden logiikka ei avautunut ruokalista lukeville asiakkaille. Hämmäntäväksi koettiin esimerkiksi se, että paistetut silakat saattoivat olla joko ilmastoalintamerkit annos tai sitten ei. Ruoan valmistuksessa käytetty voi aiheutti tämän eron. Asiakkaat kaipasivat lisäperusteita ja tarkempaa tietoa merkin kriteereistä. Toisaalta myös informaation ylitarjonta tunnistettiin ongelmaksi.

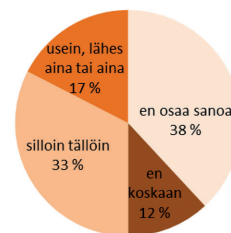
Kertautuminen tarkoittaa sitä, että mer-

Kuva 2. Ilmastoalintamerkin huomiointi pitkällä aikavälillä kasvissyöjien ja sekaruokavaliota suosivien keskuudessa.

Merkinnän huomiointi kyselyä edeltävänä kuukautena, kasviruokavaliota noudattajat

Merkinnän huomiointi kyselyä edeltävänä kuukautena, sekaruokavaliota noudattajat

Taulukko 1. Ympäristömerkintöjen tahattomia vaikutuksia (lähde: soveltaen Lyytimäki ym. 2014).

Vaikutus	Kuvaus	Esimerkki
Turtuminen	Jatkuvasti esillä oleva merkintä sivuutetaan välinpitämättömästi	Ilmastomerkintä sekoittuu muihin merkkeihin eikä siihen kiinnitetä aktiivista huomiota
Sekavoituminen	Merkintä aiheuttaa tiedollisia väärinkäsityksiä tai epätietoisuutta	Merkinnän taustalla olevat oletukset eivät tule selkeästi esiin
Kertautuminen	Merkintä voimistaa jo olemassa olevia käyttäytymismalleja	Merkintään kiinnittävät huomiota jo ennestään aihepiiristä kiinnostuneet*
Kimpoutuminen	Merkinnän aiheuttama muutos on erilainen tai päinvastainen kuin toivottu muutos	Ilmastomerkitty ruoka koetaan mauttomaksi ja valjuksi kasvisruoaksi
Harhautuminen	Merkintä suuntaa huomion väärän tyyppiin asioihin	Ilmastomerkintä jättää huomiotta muita ympäristövaikutuksia, kuten luonnon monimuotoisuuden
Yhteensopimattomuus	Merkinnän välittämä toimintavaatimus koetaan ristiriitaiseksi toimintamahdollisuuksien kanssa	Ilmastohaasteet koetaan niin suuriksi, ettei yksittäisellä aterialla ole väliä.
Ylireagointi	Merkinnän aiheuttama muutos on toivotun suuntainen, mutta liian voimakas	Ilmastomerkintä ohjaa muiden tärkeiden kriteereiden sivuuttamiseen
Syyllystyminen	Merkinnän johdosta väärä taho leimautuu velvolliseksi toimintaan	Ilmastomerkintä siirtää vastuun pelkästään kuluttajalle

kintä voimistaa jo olemassa olevia käyttäytymismalleja. Ilmastovalintamerkinä näyttää herättävän eniten kiinnostusta niissä ruokailijoissa, jotka jo ennakolta ovat kiinnostuneita kasvisruuasta sekä ilmasto- ja ympäristökysymyksistä. Asiakaskyselyn tulosten perusteella kasvisruokavalion noudattajista valtaosa valitsi ilmastomerkityn vaihtoehdon ainakin silloin tällöin. Sekaruokavalion noudattajista yli kolmannes ei ollut kiinnittänyt aktiivista huomiota merkintään ja yli kymmenesosa ilmoitti, ettei ollut valinnut ilmastomerkittyä ruokaa kertaakaan kyselyä edeltäneen kuukauden aikana (Kuva 2). Sekä liha- että kasvispainotteisen ruokavalion suosijat korostivat yhtäläillä, että herkullisuus ja maku ovat tärkeimpiä ruoan valintakriteerejä. SYKEN henkilöstöravintola sai asiakkailtaan kiitosta monipuolisesta kasvis- ja kalaruoka-

tarjonnasta, mutta ilmastomerkintä ei onnistunut tukemaan mielikuvia kasvisruoan hyvästä mausta.

Viestinnän tehostamiskeinoja

Viestinnän tehostamisessa oleellista on se, miten estetään merkinnän muuttuminen pelkäsi visuaaliseksi elementiksi, joka sivuutetaan herkästi rutiininomaisessa lounastapahtumassa. Ympäristömerkintään perustuvan jatkuvaluonteisen viestinnän lisäksi tarvitaan lyhytkestoisia kampanjoita, joiden avulla muistutetaan eri kohderyhmiä merkin olemassaolosta.

Uusien kohderyhmien tavoittamisessa keskeinen haaste on merkinnällä varustettujen lounasvaihtoehtojen määrän lisääminen. Tämä vaatii merkinnän taustalla olevien kriteereiden kehittämistä selkeämmiksi ja laa-

jemman raaka-ainejoukon mahdollistaviksi, jolloin sekä asiakkaille suunnattu viestintä että ravintolan annosuunnittelu helpottuu. Kriteerejä ei kuitenkaan saa löysentää niin, että päästövähennykset vaarantuvat.

Ravintolan asiakkaat tekevät lopullisen valintansa ruoasta linjastolla lämpimien ruokien äärellä, kun vaihtoehtoja on mahdollista arvioida aistinvaraisesti. Tämän takia viesti on vietävä hyvin konkreettisesti ruoka-annosten valintatilanteeseen. Terveellisimmiksi ja ympäristöystävällisimmiksi katsottujen vaihtoehtojen valinnasta on tehtävä helppoa. Lisäksi on panostettava kasvisruokien herkullisuuteen, erityisesti koska ilmastomerkitteyn ruokaan liittyy stereotyyppisiä mielikuvia kevyestä ja mauttomasta kasvisruoasta. Pelkkä tieto ei riitä, vaan hyvät vaihtoehdot pitää pystyä tunnistamaan myös näkemällä, haistamalla, tuntemalla ja maistamalla.

Kirjallisuus

- Kaljonen M., Lyytimäki J. (2016). Kestävän ruokavalion edistäminen lounasruokailussa: Ilmastovalintamerkintä testissä. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 5/2016. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. <http://hdl.handle.net/10138/159951>
- Lyytimäki J., Gudmundsson H., Sørensen C. H. (2014). Russian dolls and Chinese whispers: Two perspectives on the unintended effects of sustainability indicator communication. *Sustainable Development* 22(2): 84-94.
- Roininen, T., Pulkkinen, H., Järvinen, M., Nikula, J., Höynälänmaa, S., Katajajuuri, J.-M., Hyvärinen, H. (2014). Ilmastovalinta ravintoloissa. Ilmastolounas-hankkeen loppuraportti. MTT, Jokioinen. MTT-raportti 160. ■